

Marijan Šabić
Marcel Černý

**Matija Mesić i češki i slovački suvremenici
(pisma 1846. – 1875.)**

BIBLIOTHECA CROATICA:
SLAVONICA, SIRMIENSIA ET BARANYENSIA
MALA BIBLIOTEKA IZVORA
Knjiga 1

Nakladnik:
Hrvatski institut za povijest
– Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje

Sunakladnik:
Ústav pro českou literaturu
Akademie věd České republiky
v. v. i.

Za nakladnika:
dr. sc. Stanko Andrić

Za sunakladnika:
Ing. Pavel Janáček, Ph.D.

Recenzenti:
akademik Stjepan Damjanović
František Šístek, M.A., Ph.D.

Lektura:
dr. sc. Vladimira Rezo

Izrada kazala:
Tatjana Melnik

Grafička priprema:
Franjo Matković

Tisak:
Zebra, Vinkovci

Naklada:
400

*Knjiga je nastala uz potporu stipendije za inozemne bohemiste
Akademije znanosti Češke republike i Instituta za češku književnost
Akademije znanosti Češke republike, te stipendije Ministarstva
znanosti Slovačke republike.*

ISBN 978-953-8102-00-4 (Hrvatski institut za povijest – Podružnica)
ISBN 978-80-88069-17-1 (Ústav pro českou literaturu AV ČR v. v. i.)

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Gradske i sveučilišne
knjižnice Osijek pod brojem 140407051.

Marijan Šabić
Marcel Černý

MATIJA MESIĆ
I ČEŠKI I SLOVAČKI SUVREMENICI
(pisma 1846. – 1875.)

Slavonski Brod – Prag, travanj 2016.

Dr. Matěj Mesić.
(Dle fotografie kreslil Josef Mukařovský.)

Ilustracije na koricama: Dr. Matěj Mesić, prema fotografiji nacrtao Josef Mukařovský, *Světozor* 9/49 (1875), str. 577; přijedlozi za izgled glagoljskog slova **Ω**, uz pismo Matije Mesića P. J. Šafaříku od 6. ožujka 1857.
(Literární archiv Památníku národního písemnictví, Prag).

Sadržaj

O Mesićevoj korespondenciji s Česima i Slovacima.....	9
Pisma.....	27
1. Ján Rozboril Matiji Mesiću, nedatirano	27
2. Ján Rozboril Matiji Mesiću, nedatirano	31
3. Ján Rozboril Matiji Mesiću, nedatirano	35
4. Martin Čulen Matiji Mesiću, 10. 1. 1850.	37
5. Ján Rozboril Matiji Mesiću, 21. 8. 1851.	44
6. Matija Mesić Josefu Jirečku, 15. 7. 1852.	48
7. Matija Mesić Josefu Jirečku, 20. 8. 1852.	52
8. Josef Jireček Matiji Mesiću, 21. 8. 1852.	54
9. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 16. 9. 1852.	55
10. Matija Mesić Josefu Jirečku, 7. 1. 1853.	56
11. Matija Mesić Josefu Jirečku, 22. 2. 1853.	58
12. František Raiman Matiji Mesiću, 2. 3. 1853.	59
13. Matija Mesić Josefu Jirečku, 18. 4. 1853.	60
14. Matija Mesić Josefu Jirečku, 1. 5. 1853.	61
15. Matija Mesić Josefu Jirečku, 10. 7. 1853.	62
16. Václav Vladivoj Tomek Matiji Mesiću, 10. 8. 1853.	64
17. Václav Hanka Matiji Mesiću, 4. 9. 1853.	65
18. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 8. 9. 1853.	67
19. Matija Mesić P. J. Šafaříku, 19. 9. 1853.	69
20. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 2. 10. 1853.	71
21. Matija Mesić Josefu Jirečku, 4. 10. 1853.	74
22. Matija Mesić Josefu Jirečku, 8. 10. 1853.	76
23. Matija Mesić P. J. Šafaříku, 14. 10. 1853.	78
24. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 24. 10. 1853.	80
25. Vilém Dušan Lambl Matiji Mesiću, 9. 11. 1853.	82

26. Matija Mesić Josefu Jirečeku, 24. 12. 1853.....	85
27. Matija Mesić P. J. Šafaříku, 2. 2. 1854.	86
28. Václav Hanka Matiji Mesiću, 4. 2. 1854.	89
29. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 11. 2. 1854.	91
30. Matija Mesić Josefu Jirečeku, 24. 3. 1854.	96
31. Josef Jireček Matiji Mesiću, 1. 4. 1854.	97
32. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 19. 6. 1854.	101
33. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 30. 6. 1854.	103
34. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 24. 9. 1854.	104
35. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 21. 11. 1854.	106
36. Ján Rozboril Matiji Mesiću, 26. 1. 1855.	109
37. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 14. 5. 1855.	113
38. Antonín Veselský Matiji Mesiću, 25. 6. 1855.	117
39. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 21. 10. 1855.	120
40. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 26. 11. 1855.	123
41. Josef Jireček Matiji Mesiću, 3. 10. 1856.	125
42. Matija Mesić P. J. Šafaříku, 5. 10. 1856.	127
43. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 16. 10. 1856.	128
44. Matija Mesić P. J. Šafaříku, 25. 10. 1856.	130
45. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 14. 12. 1856.	132
46. Josef Jireček Matiji Mesiću, 2. 1. 1857.	133
47. Matija Mesić P. J. Šafaříku, 7. 2. 1857.	135
48. P. J. Šafařík Matiji Mesiću, 23. 2. 1857.	137
49. Matija Mesić P. J. Šafaříku, 6. 3. 1857.	139
50. Martin Hattala Matiji Mesiću, 11. 6. 1857.	141
51. Matija Mesić P. J. Šafaříku, 5. 7. 1857.	143
52. Matija Mesić Josefu Jirečeku, 25. 9. 1857.	144
53. Matija Mesić P. J. Šafaříku, 18. 12. 1857.	147
54. Matija Mesić P. J. Šafaříku, 23. 12. 1857.	148
55. Matija Mesić Josefu Jirečeku, 18. 1. 1858.	149

56. Matija Mesić Josefu Jirečku, 23. 11. 1860.....	151
57. Matija Mesić Josefu Jirečku, 10. 8. 1862.....	151
58. Matija Mesić Josefu Jirečku, 24. 1. 1865.....	154
59. Matija Mesić Martinu Hattali, 1. 4. 1868.	158
60. Matija Mesić Martinu Hattali, 16. 4. 1868.	159
61. Matija Mesić Martinu Hattali, 2. 5. 1868.	161
62. Matija Mesić Martinu Hattali, 22. 6. 1868.	161
63. Matija Mesić Martinu Hattali, 25. 7. 1868.	162
64. Matija Mesić Martinu Hattali, 3. 8. 1868.	163
65. Matija Mesić Martinu Hattali, 8. 12. 1868.	164
66. Matija Mesić Martinu Hattali, 10. 1. 1869.	165
67. Matija Mesić Martinu Hattali, 11. 1. 1869.	166
68. Matija Mesić Martinu Hattali, 17. 1. 1869.	167
69. Matija Mesić Martinu Hattali, 17. 1. 1869.	168
70. Matija Mesić Hermenegildu Jirečku, 5. 11. 1870.	168
71. Matija Mesić Josefu Jirečku, 7. 2. 1871.	170
72. Matija Mesić Josefu Jirečku, 27. 5. 1872.	171
73. Matija Mesić Josefu Jirečku, 27. 12. 1874.....	172
74. Matija Mesić Josefu Jirečku, 4. 4. 1875.	174
75. Matija Mesić Josefu Jirečku, 25. 4. 1875.	180
76. Matija Mesić Martinu Hattali, 3. 10. 1875.	180
Prilozi.....	183
Ahivski fondovi i rukopisi.....	189
Literatura	191
Kratice.....	197
Summary	199
Résumé.....	203
Imensko kazalo	207

O Mesićevoj korespondenciji s Česima i Slovacima

U ovoj knjizi objavljujemo dostupnu nam korespondenciju Matije Mesića¹ s njegovim češkim i slovačkim suvremenikima. Ta korespondencija, kako je vidljivo već iz tekstova ovdje objavljenih pisama, nije cjelovita, i nije nam poznato koliko je još neobjavljenih pisama koja bi joj pripadala, a izgubljena su ili se nalaze na nedostupnim nam mjestima – ipak, smatramo je vjerodostojnim svjedočanstvom o čvrstoj i gotovo četvrt stoljeća dugoj povezanosti Matije Mesića s češkom i slovačkom kulturnom sredinom. Mesićeva prva prijateljstva s mladim slovačkim intelektualcima sklopljena su tije-

¹ Matija Mesić (1826. – 1878.), hrvatski povjesničar, pedagog i istaknuti kulturni djelatnik, prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu, katolički svećenik. Osnovnu je školu završio u Brodu, gimnaziju je pohađao u Požegi i Zagrebu, filozofiju je završio na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji a bogosloviju u Beču. Za učiteljski ispit iz povijesti i zemljopisa pripremao se u Beču i u Pragu. Radio je kao profesor u zagrebačkoj gimnaziji, od 1859. je redoviti profesor austrijske povijesti i kanonskoga prava na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu, a 1871. postaje ravnatelj iste akademije. Od 1860. aktivan je u različitim odborima za prosvjetna pitanja u Hrvatskoj, a 1865. ulazi u Nastavničko vijeće za cijelu Austriju. Pored znanstvenih historiografskih radova, napisao je i priredio značajan broj školskih knjiga na hrvatskome jeziku. Prema: Damir Karbić, "Predgovor", u: Matija Mesić, *Hrvati na izmaku srednjeg vijeka. Izabrane rasprave* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Odjel za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 1996), 5–10.

kom boravka u bečkome Pazmaneumu² (1844. – 1848.) u koji ga je, kao izvrsnoga pitomca zagrebačkoga biskupskog sjemeništa, na studij teologije poslao biskup Juraj Haulik,³ i sam podrijetlom Slovak. U isti je zavod godinu ranije došao njegov prijatelj iz rodnoga mu Broda, Andrija Torkvat Brlić,⁴ koji ga je u pismima nagovarao da od svo- ga ujaka Stjepana Ilijaševića⁵ traži pomoć i preporuku za dolazak u Beč.⁶ Vjerojatno ga je upravo Brlić u Beču upoznao s krugom svojih

² Collegium Pazmanianum, skraćeno Pazmaneum, teološki seminar za katoličke duhovnike pri bečkome sveučilištu. Osnovao ga je 1623. kardinal Péter Pázmány (1570. – 1637.)

³ Juraj (Georgius) Haulik (1788. – 1869.), katolički nadbiskup i kardinal, studirao teologiju u Beču i u rodnoj Trnavi, doktorirao 1820. u Pešti. Za zagrebačkoga je biskupa imenovan u svibnju 1837., u službu je uveden u siječnju 1838., prvim je zagrebačkim nadbiskupom postao u prosincu 1852., a papa Pio IX. ga je 1857. imenovao kardinalom. Prema: *Hrvatski biografski leksikon* (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1983–.), dalje: HBL, 5: 454–456.

⁴ Andrija Torkvat Brlić (1826. – 1868.), hrvatski političar, jezikoslovac, publicist i odvjetnik, Mesićev prijatelj od djetinjstva. Od 1848. do 1851. obavljao je različite diplomatske misije za bana Jelačića i biskupa Strossmayera, od 1853. studirao je pravo u Beču, a od 1857. držao odvjetnički ured u Brodu. Prema: Marijan Šabić, "Biografija Andrije Torkvata Brlića", u: *Zbornik o Andriji Torkvatu Brliću – radovi znanstveno-stručnog skupa održanog 14. studenoga 2008. u Slavanskom Brodu*, ur. Dinko Župan (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2012), 237–247.

⁵ Stjepan Ilijašević (1814. – 1903.), hrvatski pjesnik i pedagog, katolički svećenik, ujak Matije Mesića, 1843. je postao vjeroučitelj i propovjednik na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu i profesor bogoslovije u zagrebačkom sjemeništu, a prije toga je kao svećenik služio u pisarni biskupa Haulika. Prema: Antun Cuvaj, *Grada za povijest školstva kraljevinâ Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, 11 sv. (Zagreb, 1910–1913), 3: 389.

⁶ Mato Artuković, "Pisma Matije Mesića u Arhivu obitelji Brlić", u: *Matija Mesić – prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu. Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa o Matiji Mesiću u povodu 170. obljetnice njegova rođenja (1826. – 1996.)*, ur. Mato Artuković (Zagreb – Slavonski Brod: Sveučilište u Zagrebu – Odjel za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskoga instituta za povijest, 1997), 223.

slovačkih prijatelja, jer mu Mesić već na kraju pisma od 13. listopada 1844., dakle nedugo nakon početka svoje prve bečke akademske godine, piše: "Pozdravljaju te Verbančić, Mur i svi dobri Slovaci."⁷ Iz kasnijih njegovih pisama Brliću saznajemo da je Mesić tijekom studija u Beču sa svojim slovačkim kolegama u više navrata preko praznika odlazio u Slovačku, gdje je ostajao i po nekoliko tjedana, da je na jednome od tih putovanja upoznao i Daniela Licharda,⁸ te da je bio dobro upućen u problem odnosa Slovaka i Mađara i, uopće, slovačkoga narodnosnog pitanja.⁹ U tom se razdoblju sprijateljio sa Slovacima Jánom Rozborilom,¹⁰ Martinom Čulenom¹¹ i Martinom

⁷ Artuković, "Pisma", 225.

⁸ Daniel Gabriel Lichard (1812. – 1882.), evangelički svećenik, profesor prirodoslovlja na evangeličkom liceju u Banskoj Štiavnici, autor znanstveno-popularnih knjiga, prvi slovački profesionalni novinar, urednik i izdavač brojnih periodičkih publikacija. U to je vrijeme (1844. – 1847.) bio evangelički župnik u Skalici.

⁹ Artuković, "Pisma", 225–231.

¹⁰ O životu Jána Rozborila nismo uspjeli saznati puno više nego što stoji u pismima koja slijede, tj. da je bio podrijetlom iz mjesta Brodské u istočnoj Slovačkoj, da je polazio isusovački seminar u Trnavi, te da je nakon zaređenja (sigurno od prosinca 1848. do 1855.) bio kapelan u mjestu Suchá nad Párnou. Iz Rozborilovih pisama Mesiću, kao i iz Mesićevih pisama Andriji Torkvatu Brliću, jasno je da su u vrijeme Mesićeve studija na Pazmaneumu bili dobri prijatelji, ali nije sasvim jasno je li i Rozboril neko vrijeme tamo studirao ili su se možda upoznali preko zajedničkih prijatelja, na jednom od Mesićevih posjeta Slovačkoj. Znamo i da ga je Mesić posjećivao preko praznika, primjerice u kolovozu 1847., te da je s Jánom Rozborilom išao prositi nevjestu za Jánova brata (Artuković, "Pisma", 230–231). U Brodskom se Mesić očito upoznao i s nekim Rozborilovim rođacima i prijateljima, čije mu je pozdrave Rozboril kasnije prenosio i o čijoj ga je sudbini izvještavao u svojim pismima.

¹¹ Martin Čulen (1823. – 1894.), slovački pedagog i katolički svećenik, suosnivač Matice slovačke, autor udžbenika iz matematike. Nakon završenoga studija teologije u Pazmaneumu, u prosincu 1848. postao je kapelan u mjestu Veľké Leváre, na zapadu današnje Slovačke. Od 1851. do 1874. kao profesor i ravnatelj u gimnazijama u Banskoj Bystrici, Bratislavi, Levoči i Kláštoru pod Znievom značajno je utjecao na razvoj nacionalne svijesti brojnih slovačkih intelektualaca. Prema: *Slovenský biografický*

Hattalom¹² koji je, premda četiri godine stariji, u Pazmaneum došao iste godine kada i Mesić. Jedno Čulenovo i pet Rozborilovih pisama, koje donosimo u nastavku, uglavnom su mladenački, emocionalni, mjestimice i neartikulirani prijateljski dopisi koji oslikavaju raspoloženje među mladim slovačkim katoličkim klerom neposredno prije i nakon revolucionarnih zbivanja 1848. – 1849., a iz njih saznajemo kako su zajednički njihovi i Mesićevi prijatelji bili i neki istaknuti slovački katolički intelektualci i preporoditelji. Mesićeva pisma Martinu Hattalu pokazuju da je s njim ostao u vezi sve do 1875., a najvećim se dijelom odnose na razmjenu publikacija i objavljivanje Hattalove studije *Početne skupine suglasah hrvatskih i srbskih* u 4. svesku "Rada JAZU".

Burna zbivanja 1848. i 1849. Mesić je uglavnom ispratio kao promatrač iz Zagreba i Broda, povremeno izvještavajući o zbivanjima u domovini Andriju Torkvatu Brlića, koji je u to vrijeme putovao po Evropi kao osoba od posebnog Jelačićeva povjerenja, te je sudjelovao i u slovačkome ustanku protiv Mađara. Iz Mesićeva pisma Brliću, pisanoga 26. srpnja 1848., saznajemo kako je Mesić i iz Broda zadržao kontakte sa Slovacima. Tih je dana Ignjatu Alojziju Brliću¹³ u posjet doveo slovačkoga narodnog prvaka Jozefa Miloslava Hurbana.¹⁴ Kraj je 1849. Mesić dočekao kao kapelan

slovník (od roku 833 do roku 1990), 6 sv. (Martin: Matica slovenská, 1986–1994), dalje: SBS, 1: 435.

¹² Martin Hattala (1821. – 1903.), slovački jezikoslovac i kodifikator slovačkoga jezika, slavist i urednik objavljenih spomenika stare slaven-ske pismenosti, 1848. zaređen za katoličkoga svećenika. Na praškom je sveučilištu 1854. habilitirao na katedri slavenske filologije kod A. Schleichera i V. Hanke, i gotovo je istovremeno izabran za izvanrednoga, a 1861. za redovitoga profesora na istoj katedri. Najvažnije je jezikoslovne radove napisao pedesetih i šezdesetih godina devetnaestoga stoljeća.

¹³ Ignjat Alojzije Brlić (1795. – 1855.), trgovac u Brodu, jezikoslovac i prevoditelj, otac Andrije Torkvata Brlića.

¹⁴ Jozef Miloslav Hurban (1817. – 1888.), slovački političar, književnik i književni kritičar, jezikoslovac, urednik značajnih slovačkih književnih periodika, osnivač Matice slovačke i glavni organizator slovačkoga narodnog preporoda, pa i samoga slovačkoga narodnog ustanka protiv Mađara

u Božjakovini kraj Dugoga Sela, kamo ga je, protiv njegove volje, poslao biskup Haulik. Na nagovor i uz posredništvo prijatelja Adolfa Vebera Tkalčevića¹⁵ Mesić u siječnju 1851. postaje zamjenski učitelj povijesti i zemljopisa u zagrebačkoj gimnaziji, a zimski semestar akademske godine 1851./1852. opet provodi u Beču, ovaj put pripremajući se za učiteljski ispit iz ta dva nastavna predmeta. Pripreme će, na vlastiti zahtjev, nastaviti na Karlo-Ferdinandovu sveučilištu u Pragu, gdje će ostati godinu i pol, sve do kraja kolovoza 1853. Mesić se, prema vlastitim riječima, u Pragu osjećao kao preporođen, poznanika je u prvih mjesec-dva boravka stekao više nego što ih je u Beču ikada imao, a prvi mu je posao bio upoznati se s vodećim češkim povjesničarima, dakako i s "Ocem naroda" Františekom Palackým.¹⁶ Među ljudima s kojima je Mesić bio blizak u Pragu nalazi se i većina korespondenata iz ove knjige. Václav Vladivoj Tomek,¹⁷ jedan od Mesićevih profesora, četrdesetak ga

1848. O Hurbanovu boravku u Slavoniji i Srijemu Peter Ťažký piše: "Već u Brodu na Savi Hurban saznaje da su Mitrovčani protjerali vojne časnike koji su odbili s njima krenuti na Mađare. Hurban u Mitrovici susreće mnogo poznanika – Hrvata i Srba, jedni ga poznaju iz Zagreba, drugi su čitali njegove spise ili su ga poznavali sa Slavenskog kongresa u Pragu. Dobro se zabavio, naročito s ocem svog bečkog prijatelja Brlića, zajedno su jeli, pili i pjevali." Prema: Peter Ťažký, "Jozef Miloslav Hurban i njegova putovanja u Hrvatsku", u: *Hrvatska/Slovačka – povijesne i kulturne veze (slična sudbina i zajedničke osobnosti)*, ur. Dražen Katunarić (Zagreb: Društvo hrvatskih književnika, 1998), 113–114.

¹⁵ Adolfo Veber Tkalčević (1825. – 1889.), hrvatski jezikoslovac i književnik, zagrebački kanonik, profesor na zagrebačkoj gimnaziji.

¹⁶ Artuković, "Pisma", 260–261. František Palacký (1798. – 1876.) bio je vodeća osobnost češkoga narodnog preporoda, političar i utemeljitelj moderne češke historiografije. Pisao je i filozofske, estetičke, versološke i književnoteorijske rasprave. Prema: *Lexikon české literatury – osobnosti, díla, instituce*, 4 sv. (Prag: Academia, 1985–2008), dalje: LČL, 3/II: 741–753. Andrija Torkvat Brlić se tijekom 1848. kao Jelačićev izaslanik sastajao s Palackim, Riegerom i drugim istaknutim češkim političarima, pa je mogao pomoći Mesiću da uspostavi kontakt s Palackým.

¹⁷ Václav Vladivoj Tomek (1818. – 1905.), češki povjesničar, u studenom 1850. imenovan je za izvanrednoga profesora austrijske povijesti na

se godina poslije sjećao kao mladića čije mu je društvo bilo vrlo ugodno te koji je bio "izuzetno gorljiv slušač" njegovih tumačenja Kosmine kronike na praškom sveučilištu.¹⁸ Mesić je, kako ćemo vidjeti iz pisama, bio oduševljen nedjeljnim popodnevним šetnjama i obilascima povijesnih znamenitosti u Pragu i okolici, koje je Tomek poduzimao s praškim intelektualcima, kolegama i studentima. Bio je redovit sudionik tih šetnji od proljeća 1852. sve do praznika 1853., a dopisivali su se i kasnije¹⁹ – nažalost, uspjeli smo pronaći samo jedno pismo iz njihove zacijelo opsežnije korespondencije. Mesić je s češkoga preveo Tomekov gimnazijski udžbenik *Děje mocnárství Rakouského ku potřebě na gymnasiích* (Prag, 1852.), koji mu je, kako je analizom Mesićevih bilježaka za predavanja iz 1872. i 1873. utvrdio Dalibor Čepulo, služio kao osnova za izvođenje nastave iz kolegija "Povijest austrijske carevine" na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu.²⁰

Pretpostavljamo da se u Pragu Mesić upoznao i s češkim katoličkim svećenikom Františekom Raimanom.²¹ Jedno je njegovo pismo sačuvano u Mesićevoj ostavštini u Arhivu HAZU, pa je vjerojatno i Mesić bio jedan od dvojice adresata kojima je upuće-

praškom sveučilištu, (LČL, 4/I: 959–963).

¹⁸ Václav Vladivoj Tomek, *Paměti z mého života* (Prag, 1904), 389; 394.

¹⁹ Tomek, *Paměti*, 389; 405.

²⁰ Dalibor Čepulo, "Pravoslavna akademija u Zagrebu i Matija Mesić – djelatnost na Akademiji, nastava povijesti i kanonskog prava", u: *Matija Mesić – prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu. Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa o Matiji Mesiću u povodu 170. obljetnice njegova rođenja (1826. – 1996.)*, ur. Mato Artuković (Zagreb – Slavonski Brod: Sveučilište u Zagrebu – Odjel za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskoga instituta za povijest, 1997), 66–67.

²¹ František Raiman (1822. – 1880.), češki katolički svećenik i biskupski notar, najveći je dio života proveo kao župnik u gradiću Uhelná Příbram, nedaleko današnjeg Havlíčkova Broda. Prema: Václav Petera, *Géniové církve a vlasti*. Centrální katolická knihovna a Centrum dějin české teologie KTF UK, pristup ostvaren 23. 12. 2014., <http://www.cdct.cz/petera/data/dil.II/pet.297.jpeg>.

no. S jednim je pismom ovdje zastupljen i Vilém Dušan Lambl,²² kojega je je Mesić često susretao u Pragu,²³ a u pismu ga Lambl moli da potakne hrvatskoga glazbenika Alberta Štrigu na vraćanje duga za koji je Lambl bio jamac.²⁴ Od Mesićeve je korespondencije s Čehom A. Veselským,²⁵ kasnije profesorom na osječkoj gimnaziji, također sačuvano samo jedno pismo, koje nam svjedoči da je Mesić ubrzo po povratku u Zagreb postao jednim od posrednika između čeških učitelja i hrvatskih škola, i češki su mu se znanci obraćali s molbama za preporuku pri traženju službe u Hrvatskoj. I među Česima je Mesićeva preporuka imala svoju težinu, pa ga je ni tjedan nakon njegova povratka u Zagreb Václav Hanka²⁶ pozivao

²² Vilém Dušan Lambl (1824. – 1895.), češki propagator slavenske uzajamnosti, publicist i prevoditelj, liječnik patolog. Kao student objavio je češki prijevod *Pogleda u Bosnu* Matije Mažuranića – *Pohled na Bosnu, čili, Krátká cesta do oné krajiny vykonaná r. 1839-40 od jednoho krajana*, za ilirského jazyka přeložil Vilém Dušan Lambl (Prag, 1845).

²³ Artuković, "Pisma", 261.

²⁴ Alberto Ognjen Štriga (1821. – 1897.), hrvatski operni pjevač i organizator glazbenoga života, arhivist i vinogradar. Novac o kojem je u pismu riječ vjerojatno je posudio kada je 1853. nastupao kao operni pjevač u njemačkom kazalištu u Pragu. Prema: Milan Grlović, *Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća*, 3 sv. (Zagreb, 1898–1900), 1: portret br. 125.

²⁵ Antonín (Anton, Antun) Veselský (20. 2. 1824. – ?), imenovan je 14. kolovoza 1855. za katehetu na osječkoj gimnaziji. Pored vjeronauka, predavao je i latinski, hrvatski, zemljopis, povijest i njemački (Stjepan Sršan, *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine* (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009), 84.

²⁶ Václav Hanka (1791. – 1861.), češki pjesnik, filolog, prevoditelj i urednik, najpoznatiji kao priređivač i glavni propagator *Kraljodvorskoga i Zelenogorskoga rukopisa* (*Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský*), koji su trebali svjedočiti o visokoj razini češke srednjovjekovne književne kulture (LČL, 2/I: 57–63). Znanost je već krajem 19. stoljeća dokazala patvorenost ovih rukopisa, a Hanka je od tada prije svega poznat kao jedan od njihovih najvjerojatnijih autora. Bavio se i prikupljanjem hrvatskoglagoljskih ulomaka, a njegovo je zanimanje za stare slavenske rukopise naročito došlo do izražaja u kontaktima s P. J. Šafaříkom. Više o tom u: Marcel Černý, "Pavel Josef Šafařík a Václav Hanka – dva obrozenské typy", *Sborník Národního muzea v Praze, Řada C – Literární historie* LVIII/1-2 (2013), 9–19.

da u Prag iz Hrvatske pošalje "sebi slične kandidate". Iz Mesićevih pisama vidimo da je značajan broj mladih Hrvata na studij u Prag ili Beč došao upravo s Mesićevom preporukom, adresiranom na češke i slovačke historiografske i jezikoslovne autoritete. I sam se Mesić u praškome akademskom i društvenom životu kretao potpomognut preporukama: naklonjena mu brodska trgovačka obitelj Brlić s Hankom je, primjerice, bila u dobrim odnosima još od kada je Ignat Alojzije Brlić prepjevao *Kraljodvorski rukopis*, pri čemu mu je u korespondenciji s Hankom ponekad asistirao sin Andrija Torkvat,²⁷ a u društvo profesora Tomeka Mesića je uvela preporuka Josefa Jirečka.²⁸

Najviše pisama u ovoj knjizi, njih ukupno pedeset, pripada Mesićevoj korespondenciji s Jirečekom i P. J. Šafaříkom. Nije sasvim sigurno kada i kako su se Mesić i Jireček upoznali. Premda su bili vršnjaci i među njima se razvilo prijateljstvo, obraćali su se jedan drugomu formalno i njihovo poznanstvo vjerojatno nije datiralo iz studentskih dana. Moguće je da ih je upoznao Andrija Torkvat Brlić, čije je prvo dnevničko svjedočanstvo o susretu s Jirečekom zapisano 5. travnja 1850.,²⁹ a Mesića je Jirečku mogao preporučiti i Stjepan Ilijašević, koji je 1850. i 1851. bio savjetnik za uređenje pučkih škola u Ministarstvu bogoštovlja i nastave u

²⁷ Više o ovim prepjevima u: Marijan Šabić, *Hrvatsko-češke književne veze – XIX. i početak XX. stoljeća* (Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2013), 9–27.

²⁸ Tomek, *Paměti*, 389. Josef Jireček (1825. – 1888.), češki povjesničar, filolog i političar. U veljači 1850. primljen je kao pripravnik u Ministarstvo bogoštovlja i nastave, kod ministra Thuna, gdje je proveo 21 godinu, prošavši sve stupnjeve napredovanja, sve do ministra. 25. srpnja 1867. izabran je za dopisnoga člana JAZU-a. Prema: LČL, 2/I: 557–559; Franjo Rački, "Josip Jireček", *Ljetopis JAZU za godinu 1890.* (Zagreb: JAZU, 1891), 124–139.

²⁹ Andrija Torkvat Brlić, *Dnevnik (1840. – 1857.)*. Rukopisna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, sign. 4023. Ovdje je upotrijebljen neobjavljeni prijepis Brlićeva dnevnika koji nam je ustupio dr. Mato Artuković, skrbnik Arhiva obitelji Brlić u Slavonskom Brodu.

Beču³⁰ kada se upoznao s Jirečekom koji je u veljači 1850. postao pristav u istome ministarstvu. Mesić je Jirečku u pismima često prenosio Ilijaševićeve pozdrave. Njihova je korespondencija, prema ovdje objavljenim pismima, obuhvaćala razdoblje od Mesićeva boravka u Pragu (1852.) do organiziranja sveučilišne nastave neposredno nakon utemeljenja zagrebačkoga sveučilišta (1875.). Sadržaj tih pisama može poslužiti kao svojevrsan narativni kostur ove knjige, jer je Mesić sve to vrijeme Jirečku iscrpno pisao o gotovo svemu važnom što mu se događalo. Po dolasku u Prag Mesić se po prvi put prihvatio sastavljanja udžbenika za hrvatske đake pa je u nepunih šest godina priredio i slavenskim poglavljima nadopunio dva sveska Pützova udžbenika iz zemljopisa i povijesti za niže gimnazije, s Adolfom Veberom i Antunom Mažuranićem sastavio je dva sveska *Ilirske čitanke*, s češkoga je preveo spomenutu Tomekovu austrijsku povjesnicu i Bellingerovu zemljopisnu početnicu te je napisao jednu slovničku čitanku.³¹ O svome je radu redovito obavještavao Jirečeka, tražio je njegovo mišljenje u vezi s jezikom i koncepcijom školskih knjiga, molio ga za pomoć oko ubrzavanja procesa tiskanja i svladavanja administrativnih prepreka u ministarstvu, u svoje i u ime drugih hrvatskih autora udžbenika. Kada se u kolovozu 1852. godine našao u velikim novčanim problemima,³² a želeći ostati još jednu godinu na Karlo-Ferdinandovu sveučilištu, Mesić se obratio Jirečku za posredovanje kako

³⁰ Mirjana Gross, *Počeci moderne Hrvatske – neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850. – 1860.* (Zagreb: Globus – Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 1985), 277–278; *Hrvatska književna enciklopedija*, 4 sv. (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2010–2012), dalje: HKE, 2: 139.

³¹ O Mesićevim nastojanjima oko sastavljanja i objavljivanja udžbenika vidi: Marijan Šabić, "Rad Matije Mesića na školskim knjigama (u svjetlu korespondencije s Josefom Jirečekom i Pavolom Jozefom Šafárikom)", *Croatia Christiana periodica* XXXVIII/73 (2014), 113–126.

³² U koliko se teškoj situaciji Mesić tada nalazio svjedoči i njegovo pismo Andriji Torkvatu Brliću od 7. srpnja 1852., u kojem ga je molio da mu posudi novac (Artuković, "Pisma", 262).

bi od ministarstva dobio novčanu potporu za praznike i za iduću akademsku godinu, a molba mu je pozitivno riješena. Mesiću je od Jirečeka početkom listopada 1856. stigla i prva vijest o njegovu imenovanju za izvanrednoga profesora na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu. U rujnu 1857., kada se namjeravao natjecati za mjesto ravnatelja (regensa) Kraljevskoga plemićkog konvikta u Zagrebu, Mesić je molio Jirečeka da ga "svojom svagđe cćenjenom rěčju" preporuči, a u siječnju 1865. da se zauzme za priznavanje Mesićeva radnoga staža u gimnaziji, kako bi mogao dobiti dodatak na plaću, ali ni jedno ni drugo Mesiću nije pošlo za rukom. Jirečeku je pak Mesić bio od koristi u komunikaciji sa zagrebačkom sredinom, preko njega je slao neslužbene upute hrvatskim autorima udžbenika, pa i samome direktoru zagrebačke gimnazije. Iz krugova čeških intelektualaca Mesiću su u ljeto 1862. stigli pozivi da sudjeluje u izradi austrijske povjesnice, na što je on 10. kolovoza Jirečeku napisao opsežno pismo isprike u kojemu je nabrojao sve dužnosti i poslove kojima je opterećen, i zbog kojih nije mogao preuzeti na sebe nikakve dodatne poslove, uvjeravajući ga kako svoju pomoć ne uskraćuje "niti iz pomanjkanja patriotizma, niti iz lienosti", i moleći ga: "Ja se uzdam, mili prijatelju, da ćete mi Vi vjerovati i da ćete me izpričati, pa Vas prijateljski molim, da razložite stvar po istini svim našim prijateljem, koji bi me, premda nevriedna učenika, u svoje kolo rado primili. a navlastito preuzviš. gosp. barunu Helfertu³³, kojega toli počitavam, da se nikako nebih usudio želju mu neizpuniti, kadgod bi ju ikako izpuniti mogao." Jireček je 27. kolovoza 1862. u pismu Tomeku izrazio žaljenje što je Mesić zaoкупljen poslovima oko školskih knjiga i političkog aparata, i zbog toga se ne može posvetiti historiografiji.³⁴

³³ Joseph Alexander von Helfert (1820. – 1910.), austrijski povjesničar i političar.

³⁴ Magdaléna Pokorná et al., *Spoléhámt' se docela na zkušéné přátelství Vaše... Vzájemná korespondence Josefa Jirečeka a Václava Vladivoje Tomka z let 1858–1862* (Prag: Academia, 2008), 248.

Osim što su vrijedan izvor podataka o Mesićevu životu i radu, njegova su pisma Jirečku zanimljiva i zato što se u njima mogu iščitati Mesićevi dojmovi o stanju prosvjete, kulture i znanosti u Hrvatskoj. Tako početkom listopada 1853., dakle dva mjeseca nakon povratka iz Praga u Zagreb, piše Jirečku: "Na gimnaziji se daje lëpo raditi, mladež bo nam je dobre čudi, pa i mnogo volje imade za nauke, ako joj se samo onako predaju, kao što valja. [...] Naš mi se svët ovdë nimalo nedopada, sasvim je nezreo i neuputan. Ja si ga tako predstavljam, kao nekakovo neuko dëte, koje je istom jučer u svët došlo, pa se samo nikamo obratiti nezna, nego se samo onako kretje, kako ga drugi sada na desno, sada na lëvo ture." Nalazimo u Mesićevim pismima i stavove o organizaciji hrvatskih gimnazija, nade i očekivanja vezane uz osnivanje akademije i sveučilišta, ali ne nalazimo političkih tema, i to ne samo u dopisivanju s državnim službenikom Jirečekom, nego ni u pismima drugim Česima i Slovacima. Najviše se političkim temama, naročito čestim u pismima Andriji Torkvatu Brliću, Mesić približio u pismu Jirečku od 7. veljače 1871., čestitajući mu na imenovanju za ministra bogoštolva i nastave: "Bože daj, da naši suplemenici s te strane Litave mudro shvate položaj, koji im se, kao što scienim, u povoljnoj slici nudja, te da tako i Vam priliku dadu, da uzmognete u što većoj i obsežnijoj mjeri djelovati za izpunjenje njihovih želja i zahtieva, o kojih visi i obstanak im i napredak."

Mesić i Jireček nastavili su dopisivanje i nakon Jirečkova odlaska iz ministarstva i povratka u Češku krajem 1871. Već u svibnju iduće godine Mesić mu je preporučio odvjetnika za rješavanje nekoga pravnog problema u Varaždinu. Iz posljednjih Mesićevih pisama Jirečku u ovdje objavljenoj korespondenciji (kraj 1874. i početak 1875.) saznajemo o problemu nedostatka nastavnika na Matematičko-prirodoslovnome odjelu Mudroslovnoga fakulteta te kako je Jireček preko kontakata s rektorom Mesićem svojim osobnim stavovima aktivno utjecao na kadrovsku politiku mladoga zagrebačkog sveučilišta. Iako ta Jirečkova pisma nismo pronašli, iz Mesićevih je jasno da se Jireček vrlo negativno izrazio o pojed-

nim češkim profesorima, tada vodećim češkim kemičarima, koji su mogli doći u obzir za angažman na hrvatskom sveučilištu.

Mesić je savjete pri izradi udžbenika, naročito *Ilirske čitanke*, molio i od Pavela Josefa Šafaříka.³⁵ Njihova korespondencija u ovoj knjizi počinje kratkom ceduljicom kojom je Šafařík sredinom rujna 1852. pozvao Mesića da ga posjeti u vrijeme kada će kod njega biti i njegov profesor iz Beča Miklošič, no Šafařík i Mesić su se susretali i ranije, kako je Mesić dva mjeseca prije pisao Šafaříkovu budućemu zetu Jirečeku³⁶: "I k g. Šafaříku imadem pristup, samo škoda, što sam tako slab u slavenskih stvarih, te nemogu veću korist iz razgovorah š njim imati, ele već i to mi je dosta, da samo s takvim mužem kadkad govoriti mogu, njegova uzvišena osoba děluje na mlada Slavena silnije, nego hiljade mĕrtvih rĕčih." I nakon Mesićeva povratka u Zagreb Šafařík ga je zamolio da ostane njegova veza s "milým Chorvatskem a vŭbec Jihoslovanstvem". Među 25 pisama koja ovdje donosimo, razmijenjenih u razdoblju od rujna 1852. do prosinca 1857., najviše ih se odnosi na Šafaříkovo bavljenje hrvatskim glagoljskim spomenicima, koji su se sredinom 19. stoljeća našli u središtu njegove pozornosti.³⁷ Mesić je od dolaska u Prag pratio Šafaříkov znanstveni interes za glagoljicu, pa je i Brliću, najavljujući mu objavljivanje drugoga dijela Šafaříkove studije *Pohled na prvovĕk hlaholského písemnictví*,³⁸ napisao: "Baš mi je milo da je on u tu jabuku

³⁵ Češki: Pavel Josef Šafařík, slovački: Pavol Jozef Šafárik (1795. – 1861.), jedan od najutjecajnijih europskih slavista i slavenskih preporodnih autoriteta 19. stoljeća, češki i slovački pjesnik, filolog, prevoditelj i urednik. Kako se pri dopisivanju s Mesićem potpisivao kao Šafařík, odlučili smo i u uvodu i komentarima korespondencije zadržati ovaj oblik njegova prezimena.

³⁶ Jireček se 10. lipnja 1853. oženio Šafaříkovom kćerkom Boženom (Rački, "Josip Jireček", 126).

³⁷ O Šafaříkovu bavljenju glagoljskom problematikom vidi: Zoe Hauptová, "P. J. Šafařík a hlaholice", *Slovo* 56-57 (2006–2007), 197–207.

³⁸ *Časopis Českého museum* XXVI/1 (1852), 81–108; XXVI/3 (1852), 64–80. Drugo je izdanje ove studije objavljeno pod naslovom koji bolje is-

zakusnuo. Sudeć po svemu, što nam je do sada napisao, bit će to najtemeljitiije historičko-kritičko razglabanje o glagoljici, o njenu postanku, dobi itd."³⁹ Baveći se hrvatskom glagoljicom Šafařík se često za pomoć, mišljenje i savjete obraćao Ivanu Kukuljeviću,⁴⁰ Ivanu Berčiću⁴¹ i Matiji Mesiću, naročito nakon što je odlučio u tiskari braće Haase u Pragu izraditi kalupe za hrvatsku glagoljicu. Bio je to jedan od posljednjih većih poslova koje je Šafařík dovršio prije svoje smrti, a dočekaó je i prvu glagoljsku knjigu otišnutu pomoću njegovih kalupa – Berčićevo djelo *Chrestomathia linguae veteroslovenicae caractere glagolitico e codicibus, codicum fragmentis et libris impressis* (Prag, 1859).

tiče njezinu bit: "Rozbor staroslovanského překlada Písma svatého, recensí cyrilské a hlaholské", u: Pavel Josef Šafařík, *Sebrané spisy. Díl III. Rozpravy z oboru věd slovanských*, k vydání upravil Josef Jireček (Prag, 1865), 225–240.

³⁹ Artuković, "Pisma", 263.

⁴⁰ Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. – 1889.), hrvatski preporoditelj, književnik, povjesničar, filolog i političar, predsjednik Matice ilirske od 1851. do 1858. U tom se razdoblju na brojnim putovanjima pod Strossmayerovim pokroviteljstvom posvetio sabiranju i sistematizaciji građe za hrvatsku kulturnu i političku povijest, a inicirao je i znanstvenu valorizaciju Bašćanske ploče (HKE, 2: 452–454). U svojoj je bogatoj privatnoj knjižnici, koju je ostavio Jugoslavenskoj akademiji, već početkom pedesetih prikupio značajan broj listina i glagoljskih rukopisa. Opskrbljivao je Šafaříka građom iz svoje knjižnice te mu je bio glavni hrvatski savjetnik u pitanjima stare hrvatske pismenosti (Mihail Mihailovič Speranskij, "Dopisy Pavla Jos. Šafaříka Janu Kukuljevići Sakcinskému z let 1852–1858", *Časopis Musea Království českého* LXVI/1 (1892), 3–34; Ivan Pederin, "Pisma Ivana Kukuljevića Sakcinskog Pavlu Josefu Šafaříku o glagoljici", *Croatica et Slavica Iadertina* III/3 (2007), 231–260.

⁴¹ Ivan Berčić (također i Brčić, 1824. – 1870.), hrvatski filolog, katolički svećenik, istraživač hrvatske glagoljske baštine. Od 1855. profesor staroslavenskoga jezika i staroslavenske liturgike u zadarskom sjemeništu (HBL, 1: 678–679). Uz Kukuljevića i Mesića bio je jedan od Šafaříkovih pouzdanika u pitanjima hrvatske glagoljice. Literárni archiv Památníku národního písemnictví u Pragu čuva 19 Berčićevih pisama Šafaříku iz razdoblja 1852. – 1859. (Fond: Šafařík, Pavel Josef. Korespondence přijatá – Brčić, Ivan. Literárni archiv Památníku národního písemnictví, Prag).

Ulomke iz korespondencije Matije Mesića s češkim i slovačkim suvremenicima, koje smo priredili za objavljivanje kao prilog poznavanju života i rada ovoga istaknutoga hrvatskog povjesničara, pedagoga i političara, danas čuvaju tri različita arhiva, kojima zahvaljujemo na dopuštenju za objavljivanje. To su Literárni archiv Památníku národního písemnictví u Pragu, Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Arhiv obitelj Brlić u Slavonском Brodu. Većina tih pisama do sada nije objavljena – izuzetak je 15 Šafaříkovih pisama Mesiću, koje je krajem 19. stoljeća u Češkoj objavio Jiří Polívka,⁴² a ovdje smo ih uvrstili kako bismo postigli koliku-toliku cjelovitost sadržaja korespondencije, kao i Mesićevo pismo Jirečeku od 10. kolovoza 1862., koje je nedavno objavljeno u sklopu članka o Mesićevu radu na školskim knjigama.⁴³

Pravopis pisama Matije Mesića, kao i pravopis pisma Martina Hattale od 11. lipnja 1857., smatramo razumljivim današnjim poznavateljima hrvatskoga jezika. Nastojali smo da prijepisi ovih pisama budu što vjerniji izvornicima i zadrže sve posebnosti Mesićeve stila te da se iz njih mogu pratiti promjene u njegovu jeziku (primjerice, od 1857. Mesić umjesto *ě* piše *ie*: *město, lěpo, velecěnjeni* > *miesto, liepo, velecienjeni*).

Pisma na češkome i slovačkome jeziku predstavljaju, naročito s aspekta razvoja češkoga i slovačkoga pravopisa (u slovačkom slučaju i jezika u cjelini), prilično raznovrsnu materiju, koja odražava i različite intelektualne razine i stupnjeve izobraženosti svojih stvaratelja. Tri starija pisma Jána Rozborila, koja su najvjerojatnije nastala u razdoblju 1846. – 1847. (ta pisma nisu datirana, za razliku od kasnijih Rozborilovih pisama iz 1851. i 1855.) specifična su svojim pravopisom i jezikom. Rozboril se služio zapadnoslovačkim narječjem s brojnim bohemizmima, nije označavao duljinu (*najhorši, drahe* umjesto *najhorší, drahé*), negdje ni mekoću (*mna, casí* umjesto *mňa, časy*), nije pisao *y* nego isključivo *i* (*abich, ti,*

⁴² Jiří Polívka, "Dopisy J. Šafaříka Mat. Mesićovi z let 1852 až 1857", *Časopis Musea Království českého* LXIX/1 (1895), 70–83.

⁴³ Šabić, "Rad", 123–124.

mislim umjesto *abych, ty, myslím*), neke su riječi napisane fonetски (*praznini, rasochu* umjesto *prázdniny, rázochu*). Uzevši u obzir jedinstvenost jezika ova tri Rozborilova pisma, u njihovim smo tekstovima samo prilagodili interpunkciju i korigirali ostatke starijega, tzv. "bratskoga pravopisa" ($g > j$, $w > v$). Od današnjega se književnoga slovačkog razlikuje i jezik pisma Martina Čulena od 10. siječnja 1850. u prijepisu kojega se, kako bismo sačuvali autentičnost, nismo upuštali u pravopisne izmjene. Kod Čulena je zanimljiva povremena upotreba češkoga *ě: věš, člověk* te česta zamjena propisanoga *y*, koji ponegdje i pravilno upotrebljava, šturovskim *i* (*mislim*, pored *myslet*).

Posebno objašnjenje zaslužuju prijepisi dva pisma Václava Hanke. U njima je vidljivo Hankino nastojanje na ortografskoj reformi koja se, pored ostaloga, sastojala od etimološkoga (rekonstruiranog) pisanja *ó* umjesto *ů* (*Dóstoynosti* umjesto *Důstoynosti*) i neoznačavanja mekoga *ř* ispred *i* (*príteli* umjesto *příteli*). Iako ga se Hanka, kako je vidljivo iz pisama, nije dosljedno pridržavao, ovaj je način pisanja zadržan i u prijepisu, kao i neuobičajen način pisanja pridjeva *ilirský* (umjesto *ilyrský*), dok je dijakritika, zbog lakšeg čitanja, prilagođena današnjoj (primjerice *ḍ, ě, ž* umjesto Hankinih *ḍ, ě, ž*).

Tekstovi pisama ostalih korespondenata (Josefa Jirečka, Pavla Josefa Šafaříka, Františka Raimana, Václava Vladiovoja Tomeka, Viléma Dušana Lambla, Antonína Veselskoga), koji su pisali tadašnjim standardnim češkim jezikom, također su u ovoj knjizi uglavnom ostavljeni u autentičnome pravopisnom obliku, u njima je korigirana interpunkcija i pisanje rednih brojeva koji označavaju stoljeća (*XIV > XIV.*), a česta riječ *totiž*, u pismima ponegdje označavana kraticom *t.*, u prijepisu je napisana cijela. Od suvremenoga se pravopisa naročito razlikuju: prezent glagola *být* (*si, sem, ste* umjesto *jsi, jsem, jste*), veliko početno slovo u obraćanju kao znak poštovanja (*Velectěný Pane!*, *Milý Příteli!*), arhaična upotreba prijedloga "s" uz genitiv u označavanju vremena (*s konce XII. neb s počátku XIII. věku*), pisanje zemljopisnih imena (*Dalmacie*) te stra-

nih (*ferie, resultát, effect, korespondenci, grammatický, gymnasií, cyrillice, illyrsky, professor*) i nekih čeških riječi (*ješto* umjesto *ježto, ztrávil* umjesto *strávil, spůsob* umjesto *způsob, prázdniny* umjesto *prázdny*), a u pojedinim je slučajevima riječ o idiolektu autora pisama (*sněmka* umjesto *směmka* kod V. D. Lambla, *znik, ztrávit* i *spůsob* umjesto *vznik, strávit* i *způsob* kod Šafaříka te nedosljednost u pisanju prezenta glagola *být* istoga autora, koji negdje piše *sem*, a negdje *jsem* itd.).

Riječi koje su u izvorniku podvučene, u prijepisu su označene kurzivom. Radi lakšega su čitanja pojedine skraćenice nadopunjene u tekstu prijepisa, a sve su takve priređivačke intervencije označene uglatim zagradama. Prijepisi pisama na slovačkom i češkom jeziku praćeni su hrvatskim prijevodom. Kako je knjiga primarno namijenjena hrvatskoj čitateljskoj publici, sva se pojašnjenja i komentari vezana uz sadržaj korespondencije nalaze uz pisma izvorno pisana na hrvatskom jeziku i uz prijevode na hrvatski, dok su komentari uz češke i slovačke izvornike svedeni na nužan minimum.

Na pomoći pri prevođenju pojedinih spornih mjesta zahvaljujemo dr. Martini Grčević, Mici Orban Kljajić, Julianni Babús i dr. Mati Artukoviću. Za sve moguće pogreške i nezgrapnosti u prijepisima i prijevodima pisama odgovorni su isključivo priređivači. Dr. Stanku Andriću, kao i recenzentima, dr. Stjepanu Damjanoviću i dr. Františku Šisteku, zahvaljujemo na dragocjenim primjedbama i savjetima. Potporu istraživanju i prikupljanju građe za ovu knjigu pružilo je Ministarstvo znanosti Slovačke republike istraživačkom stipendijom za studentski boravak na Katedri za slovačku književnost i znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Bratislavi⁴⁴ u kolovozu 2014., ostvarenom kroz Narodni program stipendija Slovačke republike⁴⁵ i pod supervizijom doc. dr. Miloslava Vojtecha. Studentski boravak M. Šabića na Institutu za

⁴⁴ Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

⁴⁵ Národný štipendijný program Slovenskej republiky.

češku književnost Akademije znanosti Češke republike⁴⁶ u Pragu u srpnju 2013., financiran stipendijom za inozemne bohemiste Akademije znanosti Češke republike, doveo je do toga da je i Institut za češku književnost pokazao zanimanje za ovu temu te je, uz slavonskobrodsku Podružnicu za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskoga instituta za povijest, postao suizdavač Mesićeve korespondencije s Česima i Slovacima.

⁴⁶ Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky.